

ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ ГРЕЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

СТАН КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЛІЦІЇ УРСР У СЕРЕДИНІ 1950-Х РОКІВ

Розглянуто актуальне та недостатньо досліджене в історико-правовій науці питання про структурні зміни в МВС та їхній вплив на стан кадрового забезпечення міліції, що діяла на території Української РСР у перший період після зміни влади в СРСР, в умовах часткової лібералізації радянського тоталітарного режиму (1954–1955 рр.). Аналіз діяльності міліції в цей період свідчить, що ступінь протидії злочинності був пов'язаний із рівнем кваліфікації працівників міліції. Їхній недостатній освітній рівень і стаж роботи зменшували ефективність такої протидії. У роботі обласних та міських управлінь міліції мали місце суттєві недоліки з підбору, розстановки та висунення керівних кадрів міліції, – це питання недостатньо контролювалося з боку МВС республіки.

Ключові слова: Україна, 1950-ті роки, Міністерство внутрішніх справ, міліція, кадри.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Серед актуальних і недостатньо вивчених історико-правових проблем, які вимагають переосмислення з погляду сучасних методологічних позицій із залученням нових історичних джерел, є питання структурної організації та діяльності одного з головних органів охорони правопорядку – міліції, що входила до складу МВС УРСР. Саме для чіткого з'ясування самого процесу трансформації та вдосконалення структурної організації залежно від того спектра функцій, які наразі покладені на всю систему МВС України, необхідно по-новому зважити й оцінити ті позитивні та негативні сторінки історії, що пов'язані з діяльністю міліції. Дослідження діяльності органів охорони правопорядку за останні 100 років свідчить, що недоліки в їхній роботі багато в чому були пов'язані з недостатньою кваліфікацією кадрів, високою їх плінністю. Не була винятком і середина 1950-х років, коли після смерті Йосипа Сталіна почали відбуватися суттєві зміни у внутрішній та зовнішній політиці держави та перебудовуватися робота правоохоронних органів.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є дослідити стан кадрового забезпечення органів міліції у середині 1950-х років. Поставлена мета конкретизується в таких завданнях:

– виявити основні проблеми і недоліки кадрового забезпечення міліції;

– визначити фактори, які впливали на існування кадрових проблем міліції у вказаний період;

– проаналізувати заходи, які планувалися Міністерством внутрішніх справ республіки для покращення кадрового забезпечення підрозділів міліції.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Потрібно наголосити, що перші об'єктивні дослідження цього періоду почалися ще в роки перебудови, у 1988–1989 рр., але вони стосувалися загальних змін у структурі МВС та виділення з його складу КДБ. Більш предметне вивчення конкретної діяльності міліції та її проблем почалося тільки після проголошення незалежності України, тобто після 1991 р., а прискорилося після формування у Харківському національному університеті внутрішніх справ школи істориків права (1994 р.), які стали активно досліджувати цю проблематику. Особливо це стосується останніх 10 років. Деякі основні елементи організації та діяльності міліції знайшли своє висвітлення в дисертаціях М. М. Лагоші (2000), М. М. Войцеховського (2001), М. М. Геруса (2021), О. М. Калюка (2006), О. В. Пристайко (2021), С. А. Саблука (2017). Можна відмітити також, що певні аспекти цієї проблематики досліджуються в монографіях О. М. Бандурки (2022) «Від генеральних секретарів до міністрів внутрішніх справ», І. Г. Біласа (1994) «Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий

аналіз», В. А. Греченка (2021) «Керівники Харківської міліції/поліції (1918–2021 рр.): історико-правове дослідження», В. Т. Окіпнюка (2019) «Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.)», Сокурєнка В. В., Бандурки О. М., Греченка В. А. (2017) «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові: 100 років історії (1917–2017 рр.)», Ю. І. Шаповала (1993) «Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії». Основні тенденції цих досліджень на початку 2000-х років аналізуються у статті В. А. Греченка та О. Н. Ярмиша (2004). Але всі ці публікації, незважаючи на їхню відносно достатню кількість, висвітлюють лише окремі незначні аспекти вказаної проблеми, тому подана стаття має істотні елементи наукової новизни. Ця новизна полягає в тому, що вперше комплексно висвітлено основні аспекти кадрових проблем у міліції в середині 1950-х років, визначено їх причини та наслідки, заходи, які вживалися керівництвом МВС України для поліпшення ситуації.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Аналізуючи поставлену проблему, ми спиралися насамперед на принцип історизму, що дало можливість дослідити вказаний процес у розвитку, у тісному переплетінні з конкретними політичними умовами початку лібералізації радянського тоталітарного режиму. Засадничою основою дослідження було обрано також принцип об'єктивності, що створило сприятливі умови для всебічного розгляду питання, отримання принципової новизни у дослідженні зазначеної проблеми.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Проведені після зміни влади в СРСР у 1953 р. перші заходи щодо зміцнення кадрового апарату органів міліції деякою мірою дали свої результати. Однак до середини 1950-х років у зв'язку з надмірною централізацією всієї політичної системи в СРСР кадрове питання, як і раніше, було одним із найголовніших серед усіх управлінських. Це було зумовлено тим, що при всьому бажанні та зусиллях кадрові органи МВС СРСР не могли врахувати специфіку вирішення кадрових проблем, характерних для окремо взятої республіки та її областей.

Незважаючи на наявність надцентралізації у вирішенні кадрових питань, штатна чисельність органів, що працювали фактично в однакових умовах, істотно відрізнялася; навантаження на працівників основних служб цих органів мало різницю в десятки разів. Низьке матеріальне забезпечення призвело до штучного завищення посадових одиниць, у

результаті чого в управліннях міліції замість відділень створювалися «карликові» відділи, що склалися з 4–6 працівників, і «відділки» з 2–3 працівників. Унаслідок цього співвідношення керівників і підлеглих складало 1:3, а старших оперуповноважених до оперуповноважених – 3:1 (Войцеховський, 2001, с. 82).

При цьому слід зауважити, що кризове становище кадрів в органах внутрішніх справ було зумовлено низкою причин: по-перше, значна частина кадрового складу міліції загинула під час бойових дій Другої світової війни, багато стали непрацездатними; по-друге, достатньо низький професійний та моральний стан в органах міліції призводив до значної плинності кадрів; по-третє, незадовільне кадрове та матеріально-технічне забезпечення міліцейських навчальних закладів обумовлювало недостатню професійність викладацького складу та рівень навчально-виховної роботи, що впливало на рівень підготовки кадрів міліції, які приймалися на службу. До того ж у 1953 р. у зв'язку із загальною реорганізацією системи органів внутрішніх справ СРСР була закрита низка відомчих навчальних закладів МВС, зокрема Харківська школа міліції¹.

На формування структури МВС УРСР впливала низка особливостей, характерних саме для цих територій. Серед них повоєнне збільшення злочинності, про що буде йтися далі, активний опір радянській владі національно-визвольного руху в західних областях України (ОУН УПА). До того ж територія України, а саме західні її області, за своїм географічним розташуванням стали транзитною зоною для репатріації військовополонених. Постійне перебування на території Української РСР військовополонених потребувало організації нових таборів для їхнього утримання, а також впливало на формування відповідної структурної організації цього підрозділу МВС та зміни у штатному розписі.

У листопаді 1953 р. МВС СРСР подало на розгляд Президії ЦК КПРС проект «Про скорочення штатної чисельності органів МВС та затвердження структури МВС СРСР». У ньому пропонувалося: провести об'єднання 4-го і 5-го управлінь в одне – 4-те управління МВС СРСР, 3-го і 5-го спецвідділів у 5-й спецвідділ МВС СРСР; ліквідувати 6-й спецвідділ з передачею його функцій 4-му управлінню МВС СРСР; ліквідувати Управління конвойної охорони, а його функції передати Головному управлінню

¹ Знання. Закон. Честь: Національний університет внутрішніх справ – 1994–2004. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 19.

внутрішньої охорони, яке повинно було змінити назву на Головне управління внутрішньої і конвойної охорони МВС СРСР; Головну бухгалтерію об'єднати з Фінансовим відділом МВС СРСР. Всього планувалося скоротити штат центрального апарату МВС СРСР на 20 % (Пристайко, 2021, с. 215).

Подальші зміни у структурі МВС відбулися на початку 1954 р. із ухваленням ЦК КПРС постанов «Про серйозні недоліки в роботі партійного і державного апарату», «Про суттєві недоліки в структурі міністерств та відомств і заходи щодо поліпшення роботи державного апарату». Як видно з назв постанов, цей курс був спрямований на усунення недоліків у системі управління шляхом її реформування. Певним чином ці рішення відбилися і на системі МВС не тільки союзно-республіканського рівня, а й союзних республік. Так, у січні 1954 р., керуючись вищезгаданою постановою ЦК КПРС, керівництвом МВС СРСР було прийнято рішення про перегляд штатів органів міліції по різних регіонах з урахуванням змін у чисельності населення та оперативної ситуації. У результаті управлінського штат органів міліції був скорочений на 12 % (Пристайко, 2021, с. 215).

Важливим рішенням, яке вплинуло на стан кадрового забезпечення МВС і міліції зокрема, було питання про виокремлення із структури МВС органів держбезпеки. Воно було поставлене вже у лютому 1954 р. Так, міністром внутрішніх справ СРСР С. Кругловим 4 лютого 1954 р. до Президії ЦК КПРС був направлений лист із пропозиціями виділити зі складу МВС апарату органів державної безпеки. Серед основних причин такого кроку визначалося неможливість проведення ефективної діяльності через громіздкість структури МВС та його органів і підрозділів. Виокремлення оперативно-чекістських управлінь повинно було забезпечити необхідні умови для покращення їхньої розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Також у листі було сформульовано пропозиції щодо побудови організаційної структури МВС СРСР із певними змінами. Пропонувалося включити до складу ГУМ Управління міліції на залізничному та водному транспорті. Враховуючи те, що після включення до складу МВС ГУЛАГу на правоохоронний орган було покладено виконання виробничої програми уряду та значний обсяг капітального будівництва, було запропоновано поновити в системі Міністерства Управління матеріально-технічного постачання. Також була внесена пропозиція про ліквідацію міських та районних відділів та

відділень МВС, існування яких при проведенні зазначених організаційних заходів уже не вважалося необхідністю. При цьому оперативне керівництво роботою існуючих в містах і районах органів пожежної охорони, архівних органів і спецкомендатур у місцях поселень мало бути покладене на начальників відповідних відділів та відділень міліції. Ліквідація таких відділів та відділень МВС в адміністративних районах країни не передбачалася в Естонській, Латвійській та Литовській республіках, а також у західних областях УРСР. Замість ліквідації таких відділів та відділень на їхній базі у названих республіках мали бути створені апарати уповноважених Комітету у справах державної безпеки (Пристайко, 2021, с. 217–218). Такий крок вважався необхідним з урахуванням політичної ситуації на зазначених територіях. Відповідно до рішення ЦК КПРС Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 березня 1954 р. органи держбезпеки були виділені зі складу МВС і утворений Комітет державної безпеки при Раді Міністрів СРСР (Окіпнюк, 2007, с. 419).

У складі МВС водночас залишалися: Головне управління міліції, Головне управління виправно-трудових таборів і колоній, Головне управління прикордонних військ, Головне управління внутрішньої і конвойної охорони, Головне управління пожежної охорони, Головне управління служби МППО, Головне управління геодезії та картографії, Головне управління військового постачання, Тюремне управління, Воєнно-будівельне управління, Відділ урядового зв'язку, Відділ фельд'єгерського зв'язку, Відділ з нагляду за висланими та спецпоселенцями, Відділ з охорони та обліку державних запасів дорогоцінних металів, алмазного фонду та інших цінностей, Відділ по контролю та інспектуванню відомчої охорони, відділ залізничних і водних перевезень. Крім того, до складу МВС увійшли всі структурні підрозділи, які виконували функції із забезпечення діяльності підрозділів апарату МВС.

Міністерство внутрішніх справ, будучи де-юре правоохоронним органом, де-факто являло собою господарсько-силове відомство, завданням якого було створення (будівництво) різних господарських об'єктів за допомогою експлуатації безкоштовної робочої сили ув'язнених і висланих. Якщо виокремити підрозділи, які знаходились у структурі МВС, то їхню діяльність можна звести до трьох основних напрямів: 1) виконання покарань у вигляді позбавлення волі та інших видів покарань: висилка, примусові роботи (ГУЛАГ, тюремне

управління); 2) пожежна та міжвідомча охорона; 3) економічна діяльність.

Останній напрям вважався істотно важливим, про що свідчить наявність великої кількості спеціалізованих підрозділів за різними галузями економіки. Довгі роки МВС вважалося у радянській державі одним із лідерів за темпами та обсягом виробленої продукції та виконаної роботи, хоча силове відомство взагалі не повинно було займатися економічною діяльністю нарівні з іншими суб'єктами господарської діяльності. За цих обставин із МВС фактично було виведено всі структурні збройні формування й органи, які здійснювали оперативно-розшукову діяльність, за винятком ГУЛАГу.

Кваліфікація кадрів міліції була пов'язана з основним завданням органів правопорядку – протидією злочинності. У середині 1950-х років криміногенна ситуація в державі характеризувалася зростанням злочинності, особливо вчиненням тяжких злочинів. Відмітимо, що у 1953 р. було зареєстровано 552 281 злочин, у 1954 р. – 478 912, у 1955 р. – 554 155 (Ворожко, 2015, с. 174). Слід звернути увагу, що до 1953 р. єдиного обліку вчинених злочинів у МВС не існувало, а до реєстру вносилися лише ті злочини, в яких було встановлено обвинувачених.

Запровадження політики «відлиги» викликало зміни і у кримінально-правовій політиці. Відбулося скасування більшості указів і постанов 1930–1940 рр., які були нормативною базою політичних репресій. Так, у 1953–1956 рр. було ухвалено законодавчі акти про скасування кримінальної відповідальності за невироблення колгоспниками обов'язкового мінімуму трудовнів, за ухилення від мобілізації на сільськогосподарські роботи, за самовільний проїзд у товарних поїздах (!), за прогул та самовільний відхід із підприємств та установ. Деякі злочинні діяння (посадові та господарські порушення) замінювалися заходами адміністративного і дисциплінарного характеру. Важливу роль у суспільному житті відіграли укази Президії Верховної Ради СРСР, ухвалені у вересні 1955 р. Так, згідно з указом «Про дострокове звільнення засуджених з місць ув'язнення» від 3 вересня 1955 р. передбачалося звільнення соціально незахищених верств населення: інвалідів, пристарілих, осіб з невиліковними хворобами, вагітних жінок та жінок, які мали малолітніх дітей (із таборів, колоній і в'язниць МВС УРСР мали вийти 8 884 особи)¹. Водночас нега-

тивним аспектом цього указу було його застосовування без урахування небезпечності вчиненого злочину. Із 183 достроково звільнених осіб із місць ув'язнення, засуджених за крадіжки, майже 100 осіб незабаром знову були притягнуті до судової відповідальності за такі ж злочини. Прокуратура УРСР змушена була дати вказівку прокурорам областей республіки тимчасово не застосовувати указ відносно 368 осіб, засуджених за крадіжки у великих розмірах².

Влада пояснювала зростання загальної злочинності лише масовими порушеннями законності службовими особами правоохоронних органів та їхньою недостатньою укомплектованістю. Дійсно, зниження професійного рівня кадрового складу органів внутрішніх справ у результаті постійної зміни кадрів, призвело до порушення структури функціонування правоохоронних органів та підвищення рівня злочинності. Продовжувалася тенденція кадрового забезпечення правоохоронних органів особами партійно-комсомольського резерву, які не мали ні відповідного досвіду, ні відповідної освіти, а також військовослужбовцями, звільненими в запас (Герус, 2021, с. 77).

Новою проблемою, яка виникла в державі, стала злочинність серед працівників міліції. Так, за IV квартал 1952 р. трибуналами Українського округу було розглянуто 232 справи, за якими засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять і більше років понад 256 військовослужбовців військ МВС і працівників органів МВС і МДБ³. Лише за I півріччя 1952 р. було затримано близько 20 тис. осіб, а близько 2 тис. працівників міліції були звільнені за службову непридатність, у зв'язку із закриттям кримінальних справ та прийняттям виправдувальних рішень стосовно підозрюваних, справи щодо яких порушувалися працівниками правоохоронних органів⁴.

У доповіді міністра внутрішніх справ УРСР Т. М. Строкача на оперативній нараді начальників управлінь Міністерства внутрішніх справ УРСР та їх заступників з кадрової роботи, проведеної у січні 1953 р., відмічалось, що підбір кадрів до правоохоронних органів «здійснювався не за діловими і політичними якостями, а за знайомством та на основі особистої приязні»⁵.

² ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4088. Арк. 140.

³ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4937. Арк. 21–24.

⁴ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4936. Арк. 4.

⁵ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4939. Арк. 12.

¹ ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України). Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4088. Арк. 142.

Найбільша кількість порушень виявлена працівниками міліції західноукраїнських областей, а також Одеської, Сталінської, Харківської та Київської областей¹.

Тому кадрова політика постійно залишалася в полі уваги керівництва МВС республіки. У листопаді 1953 р. був переглянутий та упорядкований перелік посад керівного складу управлінь МВС областей УРСР, що входили до номенклатури МВС СРСР та МВС УРСР. Це означало, що на ці посади можна було призначати лише за згодою цих органів. Сюди входили начальники обласних управлінь МВС, їхні заступники, начальники відділів та їхні заступники, начальники особливих інспекцій відділів кадрів УМВС, начальники деяких самостійних відділень УМВС, начальники міських відділів МВС, начальники районних відділів МВС, начальники міських та районних відділень МВС, начальники слідчих та внутрішніх в'язниць УМВС².

7 червня 1955 р. колегія МВС УРСР ухвалила рішення «Про стан роботи щодо укріплення штатів органів МВС та міліції та створення дієвого резерву висунення на керівні посади», яке підписав міністр внутрішніх справ УРСР, генерал-лейтенант Тимофій Строкач³. У ньому зазначалося, що за 1953–1954 рр. була проведена значна робота щодо комплектування та закріплення кадрів органів МВС, очищення їх від морально нестійких осіб, п'яниць, порушників дисципліни і законності, передбачалося створення деякого резерву висунення на керівні посади. Це свідчить, що МВС визнавало наявність у лавах своїх працівників аморальних людей, п'яниць, порушників дисципліни і законності.

Заразом у справі підбору, розстановки, вивчення та виховання кадрів, у роботі з резервом, як зазначалося в рішенні колегії МВС УРСР, були значні недоліки. В управліннях МВС і міліції Дрогобицької, Одеської, Рівненської, Станіславської, Херсонської, Черкаської областей рівень укомплектованості залишався низьким і складав 95–97 % штатної чисельності. Як нам здається, такий рівень укомплектованості навряд чи можна вважати низьким, скоріше не цілком достатнім. Очевидно, міністерство тут намагалося дещо

«згустити фарби», акцентувати увагу на цьому недоліку та націлити свої кадрові органи на більш продуктивну роботу.

В УМВС Вінницької, Запорізької, Кіровоградської, Хмельницької та інших областей, як вказувалося далі в рішенні, були вакантні посади райпожежинспекторів та дільничних уповноважених міліції, у зв'язку з чим без керівництва залишалися важливі ділянки роботи органів МВС. Колегія відмічала, що начальники відділів кадрів УМВС та УМ областей Кримської – Тимофіїв, Логінов, Одеської – Красноп'яров, Бондар, Станіславської – Нестеровський, Самойлов замість планомірної роботи при комплектуванні кадрів допускали шкідливу (термінологія ще з 1937 р. – *авт.*) поспішність, «компанійщину», незадовільно вивчали працівників, які приймалися на роботу, внаслідок чого в міліцію проникали випадкові, морально нестійкі особи, яких через кілька місяців вимушені були звільняти за різними обставинами. У низці МВС, особливо у Ворошиловградській, Сталінській, Одеській, Тернопільській областях, а також в управліннях міліції Києва, Львова, Харкова плинність кадрів залишалася високою і складала в середньому за рік 20–25 % особового складу⁴. Тут ми цілком погоджуємося з оцінкою колегії: дійсно, плинність кадрів у 25 % на рік є дуже високою за будь-яких умов, крім воєнного часу. Висока плинність кадрів свідчила, що керівний склад управлінь і підрозділів слабо займався вихованням особового складу, не вживав дієвих заходів щодо зміцнення дисципліни. У результаті цього, як наголошувала колегія МВС, значна кількість працівників скоювала аморальні вчинки, порушувала дисципліну та законність, що призводило до їхнього звільнення з органів МВС та міліції. Плинності кадрів сприяла також відсутність роботи щодо покращення житлово-побутових умов міліціонерів, особливо працівників, які проживали в гуртожитках. Особливі інспекції УМВД та міліції незадовільно проводили профілактичні заходи щодо попередження порушень дисципліни серед особового складу і в деяких випадках не виявляли необхідної чуткості та об'єктивності при перевірці фактів про проступки працівників. Відсутність достатньої відповідальності за поповнення кадрів МВС грамотними працівниками, за підвищення ідейного, загальноосвітнього рівня та ділової кваліфікації особового складу та висока плинність кадрів призвели до того, що

¹ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1733. Арк. 8.

² ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України). Ф. 16. Оп. 1. Спр. 203. Арк. 75–76.

³ ГДА МВС України (Галузевий державний архів МВС України). Ф. 46. Т. 2. Оп. 1. Спр. 235. Арк. 104–107.

⁴ ГДА МВС України. Ф. 46. Т. 2. Оп. 1. Спр. 235. Арк. 104.

в управліннях МВС та міліції Дніпропетровської, Запорізької, Кримської, Одеської та Чернівецької областей погіршився якісний склад кадрів (виросла кількість працівників із нижчою освітою). На початок 1955 р. в органах міліції МВС УРСР більше 16 % працівників карного розшуку (далі – ВКР), 7,5 % працівників ВБРСВ мали нижчу освіту та більше 60 % – незакінчену середню освіту, 50 % начальників міськрайонів міліції не мали навіть середньої освіти¹. Цифри, дійсно, вражають і такі, що не потребують окремих коментарів. Цікава деталь: коли постало питання про встановлення надбавки за знання іноземних мов працівникам МВС, то таких в апараті виявилось двоє: один знав англійську та іспанську, і йому встановили 15 % надбавку, а другий – лише англійську, тому йому встановили 10 % надбавку².

В управліннях МВС та міліції Станіславської, Вінницької, Кримської, Хмельницької, Миколаївської, Сумської, Херсонської та Чернівецької областей резерв на висунення був дуже малочисельний і не міг задовольняти зростаючі потреби в керівних кадрах.

Відсутність дієвого резерву призводила до істотної затримки у комплектації окремих керівних посад (УМВС Одеської, Закарпатської, Вінницької, Сталінської, Дніпропетровської, Харківської областей), до випадків висунення на керівні посади маловивчених та непідготовлених працівників, які через нетривалий час звільнялися з посад або з міліції взагалі (Козін – УМ Ворошиловградської області, Новіков – УМ м. Сталіно, Ждаха, Гічев, Сліпченко – УМ м. Кривий Ріг), що призводило до великої необґрунтованої змінюваності керівних кадрів. В УМВС Вінницької області упродовж двох років двічі змінювався склад карного розшуку в районах. В УМВС Станіславської області з 16 працівників ВКР було замінено 15³. Інакше, як хаосом і дезорганізацією, це не назвеш. Звичайно, це призводило до того, що протидія кримінальній злочинності в цих областях знаходилася на низькому рівні.

Колегія МВС зазначала, що начальники відділів кадрів областей (Харківської – Садовський, Вінницької – Іщенко, Сумської – Бойко, Миколаївської – Іванов) слабо контролюють роботу кадрових апаратів міліції та

не надають їм практичної підтримки. Також наголошувалося, що начальники відділів кадрів УМ областей (Ровенської – Либідь, Тернопільської – Максименко, Вінницької – Павлишин, Одеської – Бондар, Ковшун, Кримської – Логінов, Дрогобицької – Лук'янкін, Станіславської – Самойлов), користуючись безконтрольністю з боку начальників управлінь МВС, міліції та відділів кадрів УМВС, незадовільно займалися підбором, вивченням і вихованням кадрів міліції.

Серйозні недоліки в комплектуванні кадрів, створенні дієвого резерву висунення на керівні посади свідчили про те, що відділ кадрів МВС УРСР (Долинний, Шевченко, Полинець), ВК УМ МВС УРСР (Бурліков, Проскуров, Терещенко), ВК УІТЛК УРСР (Витчиков), ВК УПО УРСР (Луценко, Ільяшкевич), ВК УМПО МВС УРСР (Банін) ще повільно перебудовували роботу з кадрами у світлі нових, підвищених вимог.

Для покращення стану кадрового забезпечення органів міліції колегія МВС УРСР ухвалила спеціальну постанову, в якій були висловлені зауваження на адресу керівників кадрових апаратів міністерства, зокрема відділів кадрів МВС УРСР (Долинному), УМ МВС УРСР (Бурлікову) та інших управлінь МВС, начальникам обласних управлінь МВС та міліції. Їм було приписано в короткі терміни ліквідувати наявні серйозні недоліки у комплектуванні органів МВС та міліції та роботі з резервом на висунення.

Начальникам управлінь МВС, міліції було в категоричній формі рекомендовано: обговорити стан роботи з підбору, розстановки і виховання кадрів, створення дієвого резерву висунення на нарадах керівного складу та вжити заходів щодо корінного покращення роботи з кадрами; покращити керівництво відділами кадрів та у місячний термін зміцнити їх більш підготовленими та досвідченими працівниками; з метою поліпшення контролю і підвищення відповідальності за роботу з кадрами систематично заслуховувати на нарадах керівництва управлінь МВС і міліції доповіді начальників відділів кадрів, органів та підрозділів МВС щодо їхньої роботи з виховання кадрів; на підставі глибокого вивчення кадрів на практичній роботі створити дієвий резерв висунення на керівні посади і упродовж 1955–1956 рр. добитися такої розстановки кадрів, щоб на посадах заступників начальників відділів, органів та підрозділів МВС були такі працівники, які за своїми діловими і політичними якостями могли би бути висунуті на вищі посади.

¹ ГДА МВС України. Ф. 46. Т. 2. Оп. 1. Спр. 235. Арк. 105.

² ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 199. Арк. 30.

³ ГДА МВС України. Ф. 46. Т. 2. Оп. 1. Спр. 235. Арк. 106.

Відділу кадрів МВС УРСР (Шевченко, Полинєць), заступнику начальника УМВС по кадрам Бурлікову, начальникам кадрових апаратів Витчікову, Луценку, Баніну було приписано посилити контроль за станом роботи з комплектування кадрами органів міліції, пожежної охорони та інших підрозділів МВС та вжити заходів щодо повного укомплектування вакантних посад та заміни якісного некомплекту керівного складу номенклатури МВС СРСР та МВС УРСР.

Начальникам відділів кадрів УМВС областей (Харківської – Садовському, Вінницької – Іщенку, Станіславської – Несторовському, Запорізької – Шишлакову) і начальникам відділів кадрів УМ УМВС областей (Дрогобицької – Лук'янкінку, Ровенської – Либідю, Тернопільської – Максименку і УМ Харкова – Крюкову) було вказано на їхню незадовільну роботу з кадрами¹.

Отже, постанова містила деякий аналіз причин недоліків у забезпеченні кадрами міліції, в ній називалися найхарактерніші з цих недоліків та відповідальні за їхню наявність працівники республіканського кадрового апарату та обласних відділів кадрів. Роботу частини з них було визнано незадовільною, але без організаційних висновків, тобто без усунення їх з посади. Це означало, що їхню роботу не визвали такою ж уже провальною. У постанові була окреслена і низка заходів, яку можна характеризувати як тривіальну: обговорювати кадрові питання на нарадах, посилити за ним контроль, створити дієвий резерв тощо, тобто фактично нічого креативного, але це рішення можна розцінювати як спробу «накачування» та нагадування кадровим апаратам про їхні функціональні обов'язки.

Із позитивних наслідків рішення колегії МВС можна відмітити такий. У цих умовах перед міліцейськими навчальними закладами України, зокрема Харківською школою міліції, знову було поставлене завдання активізувати процес якісної підготовки кадрів. Наприкінці 1955 р. наказом МВС УРСР № 138 у Харкові було створено Міжобласний навчальний пункт міліції (Бандурка, 1995, с. 16), в якому навчалися від 100 до 150 осіб. Він обслуговував шість областей України².

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бандурка О. М. Від генеральних секретарів до міністрів внутрішніх справ. Харків : Майдан, 2022. 544 с.
2. Бандурка О. М. Університет внутрішніх справ: минуле, сучасне, майбутнє. *Інформаційний бюлетень Республіканського навчально-методичного центру*. 1995. № 3. С. 16–18.

¹ ГДА МВС України. Ф. 46. Т. 2. Оп. 1. Спр. 235. Арк. 107.

² Знання. Закон. Честь: Національний університет внутрішніх справ – 1994–2004. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 19.

ВИСНОВКИ. Умови повоєнної відбудови і повернення країни до мирного існування владно поставили до порядку денного життєдіяльності країни вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення діяльності всіх ланок державної системи управління, з внесенням відповідних змін як до їхніх завдань та функцій, так і до їхньої структурної організації. Системі МВС в цьому контексті відводилося одне з перших місць, оскільки поряд з основним завданням – охороною громадського порядку в країні – поставало питання про видозміну тоталітарного режиму в державі. Для цього потрібно було зміцнити самі ці силові структури і не лише шляхом трансформування їхніх функцій, але й за допомогою покращення ситуації з кадрами. У середині 1950-х років кадрове забезпечення міліції УРСР знаходилося на невисокому рівні. Значною була плінність кадрів. Це було пов'язано з помилками відбору кадрів до лав цього органу правопорядку, недостатньою перевіркою їхніх ділових та моральних якостей, недостатньою також привабливістю служби в міліції через низьке матеріальне забезпечення та погані житлово-побутові умови. На явно недостатньому рівні знаходилася професійна підготовка кадрів для міліції, у 1953 р. була закрита низка обласних шкіл міліції. Низьким був також загальний освітній рівень працівників міліції, значна частина з них не мала навіть неповної середньої освіти, зокрема це стосувалося начальників міських та районних відділів міліції, працівників ВБРСВ.

У 1955 р. стан кадрового забезпечення став предметом спеціального обговорення на колегії МВС УРСР. Були виявлені конкретні недоліки в роботі кадрових апаратів як у республіканському МВС, так і обласних управлінь республіки. У багатьох з них був відсутній дієвий резерв кадрів, що призводило до істотної затримки у комплектації окремих керівних посад. У постанові було визначено заходи щодо поліпшення кадрової ситуації, але їх не можна назвати достатньо продуманими, проте ця постанова колегії відіграла певну позитивну роль у поліпшенні рівня роботи з кадрами в міліції республіки.

3. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ : Либідь ; Військо України, 1994. Кн. 2. 686 с.
4. Войцеховський М. М. Правові основи організації та діяльності міліції України у повоєнний період (1946–1953 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2001. 176 с.
5. Ворожко В. П. Становлення та розвиток системи захисту державних секретів у радянській Україні (1919–1954 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2015. 232 с.
6. Герус М. М. Кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період (1945–1958 рр.) : історико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2021. 272 с.
7. Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Основні тенденції в дослідженнях історії радянського тоталітарного режиму 20–50-х років ХХ ст. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 27. С. 196–207.
8. Калюк О. М. Війська НКВС (МВС) в Україні (1939–1953 рр.) : історико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 182 с.
9. Керівники Харківської міліції/поліції (1918–2021 рр.) : історико-правове дослідження / за заг. ред. В. А. Греченка. Харків : Майдан, 2021. 402 с.
10. Лагоша М. М. Міліція України в 1945–1953 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2000. 24 с.
11. Окіпнюк В. Т. Комітет державної безпеки // *Енциклопедія історії України* : в 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2007. Т. 4: Ка-Ком. С. 419–420.
12. Окіпнюк В. Т. Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.) : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 416 с.
13. Пристайко О. В. НКВС-МВС УРСР (1934–1954 рр.) : структурна побудова та функції (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2021. 272 с.
14. Саблук С. А. Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922–1960 рр. : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 476 с.
15. Смирнов Ю. О., Михайленко П. П., Святоцький О. Д., Ануфрієв М. І. Міліція України: історичний нарис, портрети, події : наук.-попул. вид. / за заг. ред. Ю. О. Смирнова. Київ : Ін Юре, 2002. 798 с.
16. Сокурєнко В. В., Бандурка О. М., Греченко В. А. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові: 100 років історії (1917–2017 рр.) : до 100-річчя подій Української революції. Харків : Золота миля, 2017. 496 с.
17. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. Київ : Наук. думка, 1993. 349 с.

Надійшла до редакції: 06.01.2023

Прийнята до опублікування: 27.01.2023

REFERENCES

1. Bandurka, O. M. (1995). University of Internal Affairs: past, present, future. *Information Bulletin of the Republican Educational and Methodological Center*, 3, 16-18.
2. Bandurka, O. M. (2022). *From general secretaries to Ministers of Internal Affairs*. Mайдан.
3. Bilas, I. H. (1994). *Repressive and punitive system in Ukraine. 1917–1953: Socio-political and historical-legal analysis* (Book 2). Lybid; Army of Ukraine.
4. Grechenko, V. A. (Ed.). (2021). *Leaders of the Kharkiv militia/police (1918–2021): historical and legal research*. Mайдан.
5. Grechenko, V. A., & Yarmysh, O. N. (2004). The main trends in the research of the history of the Soviet totalitarian regime of the 20s–50s of the 20th century. *Bulletin of the National University of Internal Affairs*, 27, 196-207.
6. Herus, M. M. (2021). *Criminal justice in the Ukrainian SSR in the post-war period (1945–1958): historical and legal research* [Doctoral dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
7. Kaliuk, O. M. (2006). *PCIA troops (MIA) in Ukraine (1939–1953): historical and legal aspect* [Candidate dissertation, Kyiv National University of Internal Affairs].
8. Lahosha, M. M. (2000). *Militia of Ukraine in 1945–1953* [Candidate thesis, Donetsk State University].
9. Okipniuk, V. T. (2007). State Security Committee. In V. A. Smolii (Ed.), *Encyclopedia of the history of Ukraine* (Vol. 4) (pp. 419-420). Scientific thought.
10. Okipniuk, V. T. (2019). *Soviet state security agencies in Ukraine during the reign of the totalitarian regime (1929–1953)*. OLDI-PLUS.
11. Prystaiko, O. V. (2021). *PCIA-MIA of the Ukrainian SSR (1934–1954): structural construction and functions (historical and legal research)* [Doctoral dissertation, National Academy of Internal Affairs].

12. Sabluk, S. A. (2017). *Criminal and legal control of crime in Ukraine in 1922–1960* [Doctoral dissertation, Kyiv National Academy of Internal Affairs].
13. Shapoval, Yu. I. (1993). *Ukraine in the 20s–50s: pages of unwritten history*. Scientific thought.
14. Smyrnov, Yu. O., Mykhailenko, P. P., Sviatotskiy, O. D., & Anufriev, M. I. (2002). *Militia of Ukraine: historical sketch, portraits, events: popular scientific edition* (Yu. O. Smirnov, Ed.). Kyiv: In Jure.
15. Sokurenko, V. V., Bandurka, O. M., & Grechenko, V. A. (2017). *Training of law enforcement officers in Kharkiv: 100 years of history (1917–2017): to the 100th anniversary of the events of the Ukrainian Revolution*. Golden Mile.
16. Voitsekhovskiy, M. M. (2001). *Legal foundations of the organization and activity of the militia of Ukraine in the post-war period (1946–1953)* [Candidate dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
17. Vorozhko, V. P. (2015). *Formation and development of the system of protection of state secrets in Soviet Ukraine (1919–1954)* [Candidate dissertation, Pereiaslav-Khmelnitskiy Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University].

Received the editorial office: 6 January 2023

Accepted for publication: 27 January 2023

ВЛАДИМИР АНАТОЛЬЕВИЧ ГРЕЧЕНКО,

*доктор исторических наук, профессор,
заслуженный работник образования Украины,
Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра социально-гуманитарных дисциплин;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com*

СОСТОЯНИЕ КАДРОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МИЛИЦИИ УССР В СЕРЕДИНЕ 1950-Х ГОДОВ

Рассмотрен актуальный и недостаточно исследованный в историко-правовой науке вопрос о структурных изменениях в МВД и их влиянии на состояние кадрового обеспечения милиции, действовавшей на территории РСФСР в первый период после смены власти в СССР, в условиях частичной либерализации советского тоталитарного режима (1954–1955 гг.). Анализ деятельности милиции в этот период показывает, что степень противодействия преступности напрямую была связана с уровнем квалификации работников милиции. Их недостаточный уровень образования и стаж работы уменьшали эффективность такого противодействия. В работе областных и городских управлений милиции имели место существенные недостатки по подбору, расстановке и выдвижению руководящих кадров милиции – этот вопрос недостаточно контролировался со стороны МВД республики.

Ключевые слова: Украина, 1950-е годы, Министерство внутренних дел, милиция, кадры.

VOLODYMYR ANATOLIIOVYCH GRECHENKO,

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Honored Education Worker of Ukraine,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Social and Humanitarian Disciplines;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com*

THE STATE OF POLICE STAFFING IN THE UKRAINIAN SSR IN THE MID-1950S

A topical and insufficiently studied issue in historical and legal science is the question of structural changes in the Ministry of Internal Affairs and their impact on the state of staffing of the police operating in the Ukrainian SSR in the first period after the change of power in the USSR, in the context of partial liberalization of the Soviet totalitarian regime (1954–1955). An analysis of police activity during this period shows that the level of crime prevention was correlated with the level of qualification of police officers. There were significant shortcomings in the work of regional and city police departments in the selection, placement and promotion of police management personnel as this issue was not sufficiently controlled by the republic's Ministry of Internal Affairs. It has been emphasized that in the mid-1950s, the staffing of the police of the Ukrainian SSR was at a low level. There was a significant turnover of personnel. This was due to mistakes in the selection of personnel to the ranks of this law enforcement body, insufficient

verification of their business and moral qualities, and insufficient attractiveness of police service due to low material support and poor living conditions. Professional training for the police was clearly insufficient, and in 1953 a number of regional police schools were closed. The general educational level of police officers was also low, a significant number of them did not even have an incomplete secondary education. At the beginning of 1955, more than 16 % of the police officers of the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR, 7.5 % of the employees of the Department for Combating the Theft of Socialist Property had a secondary education and more than 60 % had incomplete secondary education, and 50 % of the heads of city police stations did not even have a secondary education. In 1955, the state of staffing became the subject of a special discussion at the Board of the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR. Specific shortcomings were identified in the work of personnel departments both in the republican MIA and in the regional departments of the republic. Many of them did not have an effective personnel reserve, which led to significant delays in staffing certain management positions. The resolution identified measures to improve the personnel situation, but they cannot be called sufficiently well-thought-out, however, this resolution of the board played a certain positive role in improving the level of work with personnel in the police of the republic.

Key words: *Ukraine, 1950s, Ministry of Internal Affairs, police, personnel.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Греченко В. А. Стан кадрового забезпечення міліції УРСР у середині 1950-х років. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 56–65. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.05>.

Citation (APA): Grechenko, V. A. (2023). The state of police staffing in the Ukrainian SSR in the mid-1950s. *Law and Safety*, 1(88). 56–65. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.05>.